ALEKSANDRA WOJTASZEKOVÁ

FJAKA

Chorvatská sezona

ALEKSANDRA WOJTASZEKOVÁ

FJAKA

Chorvatská sezona

Nakladatelství Dokořán
Jaroslava Jiskrová – Máj

ALEKSANDRA WOJTASZEKOVÁ

FJAKA

Chorvatská sezona

Kniha vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.
This publication has been supported by the © POLAND Translation Program.

Copyright © by Aleksandra Wojtaszek, 2023
Translation © Martin Veselka, 2025
Photography © Věra Veselá, 2025

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována
a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).
Z polského originálu *Fjaka. Sezon na Chorwację* přeložil Martin Veselka.
Fotografie (titulní strana přebalu) Věra Veselá.
Redakce Jaroslava Jiskrová a Jarmila Horáková.
Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.
Vydala v roce 2025 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,
a Jaroslava Jiskrová – Máj, Štichova 25, Praha 4, jiskrovajaroslava@gmail.com.

Dokořán
ISBN 978-80-7675-276-4 (pdf) (pdf – 1364. publikace, 481. elektronická;
ISBN 978-80-7675-277-1 (epub) epub – 1365. publikace, 482. elektronická;
ISBN 978-80-7675-278-8 (mobi) mobi – 1366. publikace, 483. elektronická)

Jaroslava Jiskrová – Máj
ISBN 978-80-7574-021-2 (pdf) (pdf – 123. publikace, 64. elektronická;
ISBN 978-80-7574-022-9 (epub) epub – 124. publikace, 65. elektronická;
ISBN 978-80-7574-023-6 (mobi) mobi – 125. publikace, 66. elektronická)

Miluju tě, Chorvatsko, ale podívej se, co mi děláš.
(Volim te, Hrvatsko, ali vidi šta mi radiš.)[*]

---

* Nápis na zdi v Záhřebu, v současnosti již zatřený.

1. Istrie
2. Střední (Vlastní) Chorvatsko
3. Slavonie
4. Dalmácie

Obsah

MOŘE A PEVNINA

Země věčného léta 11
„Bílá je ta nejlepší barva na světě“ 26
Malá země pro velké prázdniny 50
Tisíciletá letargie 60
Střepy 79
Odplouvající poloostrov 107
Omáčka tisíce a jednoho ostrova 134

CHORVAT – TO ZNAMENÁ KDO?

Terra sancta 153
Zámečník, doktor a král 166
Celá Jugoslávie zpívá rock’n’roll 205
Chorvatština čili srbština
neboli srbština čili chorvatština 232

STÍNY

Slana. Moře rudé od krve 251
War never changes 260
Jizva 289
Kde je mi konec? 309

Bibliografie 315
Filmografie 324
Soundtrack 326
Poděkování 331
Poznámky 333

MOŘE A PEVNINA

Země věčného léta

V životě přímořské Dalmácie je nejdůležitější okamžik, kdy končí léto. Jen ti nejstarší a nejzkušenější obyvatelé jadranského pobřeží dokážou předpovědět den, přesněji řečeno noc, kdy se léto neposthehnutelně změní v podzim. Pro člověka, který neuvykl středomořskému slunci, je léto fenoménem natolik totálním, že se mu podzim a zima jeví jako něco nepravděpodobného, ba nemožného. A přece: v jistý den se koupete v teplém moři nebo se vyhříváte na pláži, popíjíte *gemišt*, tedy bílé víno s vodou neboli střik, a pozorujete při tom bezmračnou oblohu. V noci přijde bouřka, vítr duje a veliké kapky deště bubnují do oken. Další den je sice znovu něco přes dvacet stupňů, ale všichni už tu vědí, že léto se nevrátí, že už nadobro skončilo.

Sezona plynule přechází v mimosezonu. Lidé s batohy, kteří se potulují centrem města, už nejsou baťůžkáři, ale studenti a žáci škol vracející se z vyučování. Další a další restaurace a hospůdky zavírají svá vrata, židle skládají na sebe a ledabyle převazují kusem šňůry, místo nabídky jídel visí na dveřích oznámení, že opět otevřeno bude až za rok v červnu. Polština, čeština, němčina a angličtina mizí z ulic a nahrazuje je dalmatská varianta chorvatštiny, jejímž nejtypičtějším rysem jsou samohlásky „e“ a „i“, využívané k vyjádření celé pestré škály emocí a dojmů.

Parkoviště, kde se až doposud platil majlant, zvedají závory. Nikoho nepřekvapí, že auta se tu nezamykají; pokud nás někdo zablokuje, stačí si vzpomenout, že odtlačení sousedního vozu na

jiné místo je součástí zdejšího folkloru. Davy lidí mizí a společně s nimi i bohatá ubytovací a gastronomická nabídka. Zavírají dokonce i některé benzinové pumpy a bankomaty vám sdělí, že v nich nejsou peníze. Je to doba účtování, nervózního počítání, zda letošní sezona umožní místním přežít zimu. Ač by se mohlo zdát, že záhy přijde kdosi, kdo vyžene poslední lidi z procházek a uzavře brány Dubrovníku, zadarské historické jádro nebo Diokleciánův palác ve Splitu, ve skutečnosti až první kapky deště zvěstují návrat k ospalé všednosti.

A pouze mořské varhany není třeba vypínat na dobu, kdy jsou turisté pryč. Město Zadar přišly na čtyřicet milionů kun, avšak nyní na ně hrají vlny. Nicméně silné podzimní a posléze i zimní vichry způsobují, že jejich zvuky jsou čím dál neklidnější. Namísto konejšivého šumu tak slyšíme příšerné kakofonické kvílení.

Slunce, třebaže je stále přítomno, přestává udávat rytmus zdejšímu životu. Už není nutné se před ním schovávat a přesouvat většinu aktivit na večer nebo brzké ráno. Nyní si žezlo přebírá vítr, který udává životní rytmus především na dalmatských ostrovech. V jedné malé vesničce na Hvaru najdeme reliéf znázorňující větrnou růžici. Označení jednotlivých typů větrů jsou na ní uvedeny v místním nářečí: *tramuntona*, *maištrol*, *pulent*, *garbin*, *oštar*, *jugo*, *levont*, *bura*. Nejhrozivější z nich jsou – jak ví v Chorvatsku každé dítko – jugo a bura.

Jugo je vítr jihovýchodní a rovnoměrný, přináší oteplení a někdy i červený písek ze Sahary. Příjemným závanem jara uprostřed zimy vyvolává dojem, že je mírný, ale ve skutečnosti je jugo slovanským pojmenováním větru známého jako *sirocco* – vítr smrti. Pokud se jeho vinou jen zkazí pršut, tedy tradiční šunka sušená na slunci a větru, tak to ještě není to nejhorší. Potíž je, že tento

vítr zpravidla vyvolává i bolesti hlavy, deprese, vražedné tendence či naprosté vyčerpání. Chorvatský spisovatel Senko Karuza z ostrova Vis o něm napsal báseň pojmenovanou prostě *Jugo*: „Je velkou chybou psát o jugu, stále-li trvá / Vlhkost a neklid slepují slova / Jež mohla zmizet a nikdy víc / Nikde / Nikomu se neukázat. Mlčet je tedy základní zákon / Co platí, když vane jugo. Snadno pak / Na něj zapomenout."[1]

Bura (bóra), již v řecké mytologii zosobňoval nezkrotný Boreás, kočírující nesmrtelné koně, je naopak vítr ledový, nenadálý a nárazový, který uzavírá mosty a ruší plavby trajektů. Na rozdíl od Řeků si jej Slované představovali jako ženu, a to ženu podobnou těm stereotypním z akčních filmů – tedy svůdnou, avšak zároveň nebezpečnou. Podle jedné pověsti je bóra krutou šlechtičnou, kterou Bůh potrestal, proto k nám její chladný dech vane přímo z hlubin pekelných. Bura je východní nebo severovýchodní vítr, dosahující v nárazech rychlosti až dvě stě kilometrů v hodině,* který vzniká, když se vzduch nad horami ochladí, ale nad mořem zůstává stále teplý. Začíná foukat téměř bez varování, rozsévá proto zkázu mezi nezkušenými jachtaři. U lidí, kteří nejsou zvyklí žít u moře, způsobuje prudké záněty dutin nebo ucha. Obyvatelé pobřeží však tvrdí, že pročišťuje mysl podobně jako vyčistí oblohu od mračen.

O posledním letním víkendu jsem se vypravila na chorvatskou Ibizu. Tak se v turistických brožurách označuje pláž Zrće na os-

---

* Nejvyšší rychlost bury, jaká kdy byla zaznamenána v chorvatských dějinách, činí 307 kilometrů v hodině, jedná se však o údaj neoficiální, neboť měřicí přístroj nebyl uzpůsoben k měření tak vysokých rychlostí. Oficiálně foukalo na chorvatském pobřeží nejvíc v roce 1998 u Maslenického mostu přes úžinu Jaderského moře – 248 kilometrů v hodině.

trově Pag. Přirovnání je to značně přehnané, ale v Chorvatsku, jež se turisticky orientuje především na rodiny s dětmi, si pláž s tuctem diskoték a klubů otevřených dlouho do noci o tuto nálepku vysloveně říkala. Stále ještě je horko, na obloze není jediný mráček. Ukazuje se, že zdejší kandidátka na Ibizu je mimo provoz, avšak to nám nebrání, přelézáme nedbale natažený řetěz a míříme přímo na pláž. Pohled je to jako vždy okouzlující, byť několik měsíců prožitých na chorvatském pobřeží už mě poněkud naimpregnovalo, pokud jde o žasnutí nad splývajícími modrými liniemi. Na pláži Zrće nicméně investoři usoudili, že příroda sama stačit nebude a je potřeba jí dopomoct víc než obvykle – křiklavěji a zřetelněji. Z boudiček zatlučených prkny čouhají fantaskní tvary bytostí vědě známých i neznámých. Ve svitu stroboskopu veliká chobotnice v cylindru, jež natahuje svá chapadla přímo do písku, snad začíná dostávat smysl. V záři slunce ovšem připomíná spíše hodně špatný dojezd LSD tripu.

Nejen nás zlákaly poslední paprsky sluníčka. Několikačlenná skupina polských turistů vylehává na pláži, popíjí z plechovek střídavě chorvatské pivo Ožujsko a polský Harnaś, z telefonu se linou hlasité zvuky hudby. Chtě nechtě se zaposlouchám do textu písničky polského rapera Tede: „Je to poslední noc, brzy skončí to / Kurvy, vodka a koks / Vodka a koks, naše poslední noc."

Při procházce podél pláže se dostávám až k diskotékovému baru, který je úplně na konci. Naději na kapičku kávy mi dodává křik a smích, který se ozývá zevnitř. Neřeším, že vše vyhlíží jako po zavíračce, a jdu dovnitř. Zastaví mě až udivené pohledy několika mužů.

„Máme zavřeno, slečno," říká mi jeden z nich, odhadem čtyřicátník. „Už je po sezoně."

„Nemohla bych dostat aspoň kafe? Nebo vodu?“ Podnikám zoufalý pokus. „A co tu teda vlastně děláte?“

„Musíme tu zajistit a opravit pár věcí. Je potřeba to přichystat na příští sezonu. Teď už nemá smysl otvírat, léto je u konce.“

Hledím mu do očí a přemýšlím, jestli ze mě dělá blázna záměrně. Je pětatřicet ve stínu a moře je teplé jako polévka.

„Léto skončilo,“ opakuje mírně. „Už je cítit podzim.“

Následující noc bude poprvé padat studený déšť.

Obyvatelé globálního Severu jezdí rok co rok na Jih, aby okusili něco, co se jim jeví jako *opravdový život*: bez daní, práce od sedmi ráno a přemíry konvencí. Touží prožít krásu krajiny. Nechat se uhranout spontánností místního obyvatelstva, jež je ovšem současně prodchnuto i moudrostí a jehož úvahy nerozlučně doprovázejí zfermentované plody révy vinné. Dát si fík ze stromu, a nikoli z balíčku, rybu pořídit v přístavu, místo aby ji vyhrabávali z mrazáku v supermarketu. Na okamžik se ponořit do hédonismu pozorování, ochutnávání, očichávání a dotýkání. Pro tento pocit autenticity jižního života jsou schopni snášet opilé a nepříjemné číšníky, rybí polévku z bujonu a hodinu a půl dlouhé popojíždění v zácpě na těch pár kilometrech mezi Omišem a Splitem, a především zaplatit rozhodně až příliš za onen dokonalý apartmán, z něhož se otevírá výhled na chvilkový sladký únik z reality.

V Dalmácii už od devadesátých let není průmysl a zemědělství tu na kamenitých půdách nikdy příliš nevzkvétalo. Středomoří jakožto místo uměleckých a vědeckých inovací – to je tklivá píseň dávnověku. Zůstal tu ryzí prostor – a právě on, využívaný a zpeněžovaný, se stal platidlem, ba vysloveným trumfem. Spisovatel a novinář Jurica Pavičić, který pochází ze Splitu, popisuje tento re-

gion jako „místnost bez výhledu“ – třebaže my, národy ze Severu, hledíme na obyvatele Jihu z pronajaté terasy, oni se nemají kam podívat. Jsou uvězněni mezi minulostí, kterou musejí opečovávat, aby naplnili očekávání návštěvníků, přítomností, v níž nemohou současnému západnímu světu konkurovat, a totálně nejistou budoucností. „Je vůbec nějaký život mimo turistiku?“ táže se tento spisovatel dramaticky. „Anebo jsme už pouhými statisty ve velikém divadelním představení s názvem ‚turistická destinace‘?“[2]

Pavičić má trochu pravdu – léto v Dalmácii je představení, po němž se zhasnou světla, smyje líčení a rozebere scéna. Stačí provést jednoduchý experiment: navštívit stejné pobřežní městečko jednou v sezoně a jednou mimo sezonu. Právě kvůli tomu jsem jednoho únorového zamračeného dne nepoznala Jelsu na Hvaru a teprve pomník osla mi připomněl, že jsem tam pouhý půlrok předtím strávila opojný letní týden. Já Jelsu nepoznala, ale Jelsa poznala mě – v sezoně jsem byla jedna z milionu tváří, potažmo spíše těl, které je nutno nechat vyspat, nakrmit, napojit, diskrétně připravit o peníze a pak zas poslat domů. Naopak teď – v zimní ospalosti malého městečka – se můj přízvuk opět ukázal jako důležitý, přestala jsem být součástí turistické masy a jižanská zvídavost mi nakukovala do novin, do auta i do kávy. A já se zase cítila tak, jako bych klíčovou dírkou sledovala scenérii, jež nebyla určena mým očím.

„To ti letos začíná sezona brzy,“ vyprskla napůl z legrace, napůl závistivě sousedka ženy, od níž jsme si pronajali byt.

„Ale prosím tě – nějací Poláci,“ zamumlala omluvně paní domácí a já bych přísahala, že za mými zády udělala nějaké gesto, jako že jsme fakt blázni.

Jednou z částí jadranské kultury, kterou budou mladší generace znát už jen z knih, filmů a vyprávění veteránů zocelených bojem, je takzvané *galebarenje*. *Galeb* – a nepleťte si to se slovem *golub*, tedy „holub" – je chorvatsky „racek". Tak se tradičně označují Dalmatinci, kteří už dávno před vynálezem kurzů svádění spojených s neurolingvistickým programováním využívali rozličné techniky k tomu, aby v letní sezoně navázali vroucný poměr s co největším množstvím zahraničních turistek. *Galebarenje*, jak jsem se dočetla na jednom internetovém portálu, „je něco jako umírání hlady – stará dalmatská tradice".[3] Navíc předávaná z generace na generaci, byť tedy ne vysloveně z otce na syna, ale spíše ze zkušeného donchuána na dospívajícího mladíka, co teprve zahajuje svou dobrodružnou eskapádu. Zmíněné techniky zpravidla zahrnují znalost řady cizích jazyků na úrovni sice základní, která ovšem umožní rozvinout dalekosáhlé vize budoucnosti a vyznat nenadálé citové vzplanutí (to ovšem není bezpodmínečné, vždyť koneckonců postačí řeč těla) a popsat svou falešnou identitu (cení se kapitán, pilot, špion a chirurg). Hodí se i široká síť kontaktů s číšníky, barmany a recepčními, díky nimž lze mít přesný přehled o situaci na bojišti. Klíčová je v této zálibě i diskrétnost – ač se vyplatí pochlubit se před konkurencí se svými úspěchy, je nutné dát si pozor na žárlivé partnery a na místní děvčata, protože získá-li někdo pověst „racka", může mu to zavřít spoustu zdejších dveří na dlouhé zimní měsíce.

Nejkrásněji v současné chorvatské literatuře *galebarenje* demystifikuje a zároveň romantizuje Zoran Ferić, který jej popisuje jako způsob, jak mladí kluci ze senzuálního a současně konzervativního Jihu mohou získat první sexuálně-milostné zkušenosti, ale také jako zdroj letní zábavy pro mladé ženy, vytržené ze svého přirozeného

prostředí a toužící po úletech a pobavení: „Zabrat si dívku znamenalo předat kytku, něco říct, upoutat pozornost a pak zas jít. Nezůstávat déle, nenudit a nebalit za každou cenu. Probudit zájem a odejít. Další schůzka pak měla příchuť šťastné shody náhod. Ta první kytka nezřídka putovala po usušení do památníčku. Děvčata i hoši se pro sebe vzájemně stávali trofejemi. Dívky si nechávaly vylisované květiny, chlapci kudrnaté vlásky. Teprve po dvou až třech náhodných setkáních ve městě to začalo být vážnější – a občas se to dokonce přerodilo v letní lásku. Jen bohužel nikdy nebylo zřejmé, kdo bude komu tou letní láskou."[4]

Tuto světskou tradici lze spojovat i se specifickou polohou Jugoslávie na mapě Evropy a světa – *galebarenje* se na dalmatských plážích objevilo spolu s rozkvětem turistiky v šedesátých a sedmdesátých letech, kdy jugoslávský socialismus vkročil do takzvané hédonistické etapy. U Jaderského moře se tudíž opalovaly Němky, Rakušanky a Britky v dobách, kdy na brány jejich kapitalistických vlastí už klepala sexuální revoluce, ale také Maďarky, Češky a Polky, které byly šťastné, že mohly nakrátko uniknout ze zemí, kde panovaly výrazně přísnější verze komunistického režimu – „ve východním bloku Stasi a KGB, kdežto tady čevabčiči, červené víno, pár špiclů a laciné ubytování v soukromí".[5] Byť se bezpochyby stávalo, že dívka pocházející z odlišného kulturního okruhu nepochopila pravidla hry anebo prostě neměla chuť, aby ji někdo přemlouval k pletkám a balil, tak se podobně často stávalo, že ona transakce uspokojila všechny strany a že údajné slzy turistek při odjezdu a dopisy jimi posílané byly pouhým výplodem bujné fantazie místních, kteří se díky tomu mohli cítit poněkud méně manipulováni. Poskytovali totiž ženám nejen svá vlastní těla, opatřená zdánlivě nevinnou nálepkou „letní dobrodružství",

ale také sen o životě zbaveném každodenní dřiny a o rozkošnickém vychutnávání krajiny.

Dnes, v době neustálého rozšiřování kapacity a nabídky noclehů, jako by apartmány, letní byty a kilometry pobřeží byly gumové, nemá nikdo čas ani chuť vést s turisty hovory, jež by překračovaly rozsah obvyklých praktických záležitostí jako objednávky v restauraci nebo v hotelovém baru či výměny ložního prádla.

V letní pandemické sezoně, byť „překračující veškerá očekávání", opatřené letopočtem 2021, jsem se ve Splitu potkala s jedním svým přítelem. Tento jinak povahově mírný a klidný člověk měl v očích vražedný pohled.

„Už odsud prosím všichni odjeďte, fakt," vycedil rádoby z legrace. „Přijeď v září, až se svět zas vrátí do normálu, teďka totiž nechci vidět ani tebe."

A pak mi vyprávěl, jak ho vyhodili z pronajatého bytu, neboť majitelé vydělají během tří měsíců na Airbnb částku, kterou by jim v životě nemohl zaplatit. I další pronajímatelé se řídí logikou zvanou „letní činže", takže musel přespávat u rodičů, na své posteli z dětství, kde mu přečnívaly nohy. Dům jeho rodiny však leží hned vedle nejproslulejší splitské pláže Bačvice, což znamenalo, že noc co noc probíhal pod jeho oknem karneval zkřížený s bakchanáliemi a to místo si prý oblíbili jak turisté prahnoucí po milostném ukojení, tak i ti, kteří nutně museli vykonat fyzickou potřebu. Než se nějak dostal do práce, musel absolvovat dlouhou cestu plnou náhodných setkání a už méně náhodných pošťouchnutí. A pokud by si od toho cirkusu třeba chtěl odpočinout tak, jak se to na Chorvata sluší a patří, v nějaké místní hospůdce – zkuste hádat: nikdy tam pro něj není místo a ceny jako mávnu-

tím kouzelného proutku náhle vyskočí o dvě stě procent. A ne, v moři se nekoupe, proč by to jako dělal, říkal mi a hleděl na mě už ani ne tak rozezleně, jako spíš rezignovaně.

Nakonec – létu natruc a turistům navzdory – jsme se rozhodli dát si víno. Záchranu pro žíznivé poskytlo molo Matejuška. Kdysi zde odpočívali rybáři, dnes tu místní mládež kouří cigarety nebo trávu a taky popíjí pivo pořízené u nedalekého stánku, kde seženete vcelku obstojné řemeslné pivo i s umělohmotným kelímkem. Matejuška se nachází v samém srdci města, jen pár kroků od Diokleciánova paláce, a přestože nepůsobí příliš reprezentativně – sedí se tu totiž na podlouhlém bloku z betonu nebo na nízkých schodech –, je právě tenhle kousek betonu jedním z posledních útočišť před gentrifikací a airbnbizací města.

Chorvatské bezpečnostní složky zaujímají ke konzumaci alkoholu ve veřejném prostoru zcela jiný postoj než policie v Polsku, a tak nás vyhnal až teplý, tentokrát letní deštík. Trochu jsem protestovala, jelikož v třicetistupňovém horku se kapky vypařují dřív, než vůbec stačí dopadnout na kůži, avšak hrdý jižan na mě hleděl, jako bych ho vystavovala riziku jisté smrti. Odešli jsme tedy – on, skoro dvoumetrový chlap, vyspat se do dětské postele u rodičů, já zase poslechnout si za několik desítek eur chrápání v šestilůžkovém pokoji, který vznikl přestavbou obýváku.

Ve stejném roce jsem strávila dva letní týdny v Dubrovníku. Řada mých chorvatských kamarádů tu nikdy nebyla. Obracím oči v sloup, když vidím nezřízenou konzumpci a davy turistů s naditými peněženkami, kteří se snaží zamaskovat, že obvykle si takové rozhazování nemohou dovolit. Ani já bych si to dovolit nemohla, kdyby nebylo chorvatské tendence furiantsky se ukázat

a jejich štědré slovanské duše. Seminář pro zahraniční kroatisty by se mohl konat v jakémkoli jiném místě v téhle zemi, a přesto Záhřebská slavistická škola v rozporu se zdravým smyslem pro finance každoročně zve několik desítek studentů a badatelů do svého nejdražšího města. Chorvati vědí, jak dělat vědu – přednášky prokládají divadelními představeními, výlety na okolní ostrovy jazykovými workshopy a panelové diskuse pokračují dlouho do noci za doprovodu hudby.

Zdá se mi, že se dovedu vyhýbat těm nejnápadnějším pastem na turisty. Poté co jsem jednou uvízla na půl hodiny v bráně Ploče, se ani nepokouším dostat do historického jádra v turistické špičce. Dřív než přijedu do proslulé jadranské perly, Chorvatům natruc se naobědvám v Neumu – jediném městečku na území sedmnáctikilometrového bosenského okénka na moře. Vědomí, že pobývám v rozhodně až příliš drahém turistickém ráji, mě přesto frustruje – pohled na ceníky dokáže člověku pokazit radost z nádherného okolí.

Musím ale přiznat, že mám Dubrovník ráda. Dokonce i v srpnu, kdy vám horko proniká do těla všemi póry a město se zaplňuje turistickými výpravami putujícími po stopách *Hry o trůny*. Dojímá mě schopnost lidské mysli nořit se do fiktivních světů, když vidím, jak usměvavá průvodkyně ukazuje část budovy ze sedmnáctého století a vysvětluje napjatým posluchačům, že právě tady, na tomhle místě, přistál drak, a tamhle zase Daenerys neuposlechla zvuku zvonů. Sama se schovávám spíše ve stínu mohutných zdí a přemýšlím o tom, jak v Dubrovnické republice, údajné enklávě svobody, zbývalo pro ženy oné svobody jen málo. Pravidla sňatků byla přísná, uchazeč se musel vykázat odpovídající krví a společenským postavením a uchazečka zase adekvátním věnem. Pokud jej ne-

měla, zbýval jí klášter, tichá a náročná práce a občas i okousávání stěn hlady, což reflektuje dobová renesanční a barokní dubrovnická literatura. Město si cenilo své svobody, ale své dcery příliš v lásce nemělo.

Raguza, teprve ve dvacátém století přejmenovaná na Dubrovník, bývala výjimečným městským státem, svobodnou republikou, jež čtyři a půl staletí fungovala na okraji dnešního Chorvatska. Zdejší obyvatelé byli proslulí svým obchodnickým a diplomatickým nadáním, ale také coby vynikající mořeplavci a básníci. Město nazývané „slovanské Athény" bylo obehnáno masivními hradbami, avšak mnohem účinněji než opevnění jej chránilo zlato, diplomacie a tajné informace, vynesené z cizích států obratnými zvědy. Dubrovnická republika po staletí odolávala tlakům mnohem silnějších států – Benátek a osmanského impéria –, třebaže za to mnohdy platila vysokou cenu. Podlehla až Napoleonově armádě, jež do města vkročila v roce 1806. Obdiv pro malou, ale obratnou a vychytralou republiku, na jejíchž hradbách povlávala vlajka s nápisem „Libertas", tedy „svoboda", by však neměl zakrýt skutečnost, že se jednalo o republiku aristokratickou, v níž se k moci mohl dostat pouze patriciát – tedy úzká skupinka těch správně narozených elit.

Večer usedám na schůdky před hospůdkou v jedné zdejší úzké uličce a připíjím si na autora komedií ze šestnáctého století Marina Držiće, jemuž po většinu života nebylo zrovna do smíchu – místní poměry se mu nelíbily do té míry, že chtěl s podporou Florencie svrhnout dubrovnické vladaře a přinutit je, aby část moci přenechali nižším stavům. Kolem třetí nebo čtvrté hodiny ranní se Stradun – zdejší hlavní ulice – téměř vyprazdňuje a v tu chvíli se zdá, jako by každá cihla ve městě vyprávěla příběh. Mé nadšení

poněkud vychladne, když musím zaplatit pětapadesát kun za malé pivo anebo pětadvacet kun za obyčejnou černou kávu, nakonec však jen pokrčím rameny. Podnikavci z Dubrovníku vědí, že takových naivů jako já je víc.

V Chorvatsku vládne takzvaná apartmánová turistika: soukromí majitelé pronajímají všemožné prostory, kde se dá bydlet, a svou rodinu na léto stěhují do garáže, v zimě pak zase budují další několikapatrové hrůzy na parcele po dědečkovi, povětšinou na základě stavebního povolení, které od místního úředníka získali za tři litry rakije a dvě kila pršutu. Je to turistika *cimer fraj* a *sobe – rooms – camera*, která může vymizet stejně rychle jako lidé, kteří drželi cedulky s těmito nápisy poté, co vznikl portál Booking.com. Svět byznysu, peněz a inovací už Dalmácii vytmaví, že takto to dál nejde. Možná stále ještě existují zájemci o tohle divadýlko, ale celá ta legrace se vyplácí čím dál míň. Divák sledující herce na jevišti – to je prostě ztráta času a plýtvání penězi, když je možné nahrát to a pustit v milionu kopií současně. Taková turistika, jak objasňují specialisté, je neefektivní, hosté utrácejí příliš málo peněz, v kufrech aut si přivážejí vlastní paštiky a lahváče, zabírají příliš mnoho prostoru, který je v nepoměru k naditosti jejich peněženky. K tomu všemu se přidává příliš krátká sezona – tři měsíce zatínání zubů, to je rozhodně příliš málo.

Dalmatské pobřeží se drasticky proměnilo v šedesátých letech, kdy pozemky těsně u moře, kdysi – jak ironické – přepisované coby půda nejhorší bonity neprovdaným nebo nejmladším dcerám, zničehonic nabyly milionové hodnoty a prostor v ryzí podobě poprvé dal najevo svůj potenciál. Vznikla tehdy magistrála kopírující pobřeží a také obří rekreační střediska pro dělníky, pod-

nikové zaměstnance a důstojníky jugoslávské armády. Především však obyvatelé vesniček v okolí pochopili, že nastal čas, aby opustili tisícileté olivové háje, vykasali si rukávy a navlékli číšnickou zástěru, protože teď nastává nová doba.

Druhá změna se nám odehrává před očima – velký byznys se začíná hlásit o navýsost amatérský turistický průmysl. Ještě donedávna mohl bydlet v nemovitosti milionové hodnoty, umístěné uvnitř prstence hradeb, poměrně chudý prodavač z místního obchůdku. V kavárnách s vyhlídkou na moře káva v létě sice o něco podražila, ale místní nemuseli čekat ve frontě. V přístavech zase vedle jachet kotvily i malé kutry a čluny. V současnosti je čím dál reálnější hrozba, že osud Dubrovníku, jehož centrum už dávno opustili původní obyvatelé, bude sdílet i zbylá část pobřeží. Promění se i profil návštěvníků – už to nebude Tomek z Polska, Petra z České republiky nebo Steffan z Rakouska, kteří se přátelí s chorvatskou rodinou, k nimž jezdí na léto už třeba patnáct let, pokaždé na stejné místo, protože tam mají vše, co potřebují: moře, pláž a malou hospůdku, kde nabízejí pokrmy z ryb. Nyní se standardy a ceny budou muset přizpůsobit Demi Moore, Harrisonu Fordovi či Michaelu Jordanovi (všichni ti tři zavítali do Dubrovníku s odstupem pouhých několika letních dní). Už tu nebudou apartmány přebudované z domku po dědečkovi, ale obrovské hotely v tureckém, ruském či americkém vlastnictví. Bude to profesionální, sterilní a neskonale nudné.

Člověk se může smát popkulturou přefiltrovaným představám o dovolené ve středomořské zemi a kýčovitým pokusům, aby tyto touhy byly uspokojeny, v podání levandulí navoněných mohutných svalnatců, kteří v pruhovaných tílkách vyzpěvují *a capella* srdceryvné písně o smutných raccích. Je nutno bezpodmínečně odsou-

dit patologické projevy současného systému, zamořování krajiny betonem a drakonické pracovní podmínky v turistické branži. Nicméně může-li každý zachránit jedinou věc na tomhle světě, já bych si vybrala první podzimní den v Dalmácii. Den, co voní mokrým kluzkým kamením, naprostou úlevou, cigaretou zvěstující padla v práci a přípravkem na impregnaci dřeva. Jsem hluboce přesvědčená, že Dalmatinci tou dobou pořádají tajné oslavy, během nichž topí v moři figurínu Čecha či Poláka v šortkách a žabkách. Nezvou mě tam, ale postačí mi ty úsměvy, když pádí do zákulisí, ty spokojené pohledy: tohle divadýlko hrajeme už šedesát roků a opět to byl veliký úspěch, ačkoli snadné to nebylo. Tleskat nemusíte, děkujeme vám všem, na shledanou příště, přijeďte zas za rok.

„Bílá je ta nejlepší barva na světě“

Po všech těch letech, během nichž jsem viděl na světě spoustu věcí, vděčím za všechno, co vím o morálce a povinnostech člověka, fotbalu.
Albert Camus

Morálka je patrně to poslední, čemu se lze naučit od současného fotbalu.[6]
Orhan Pamuk

Nejdůležitější ze všech splitských příběhů začíná kupodivu v Praze. V českém hlavním městě mám pronajatý byt proti stadionu fotbalové Sparty – každý den cestou na tramvaj procházím kolem velkého graffiti s nápisem „Vlka nezajímá, co si ovce myslí“, rozevřenou čelistí šelmy a letopočtem založení klubu 1893. Hajduk, jehož stopy v české metropoli hledám, je přesně o osmnáct let mladší, ale zrodil se ve stejné atmosféře a stejných pivnicích, navíc s účastí Sparty samotné.

Verzi o počátcích klubu, která přešla do legend a kolektivního povědomí, vytvořil v kultovním seriálu *Splitská historie*[*] (Velo misto) z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let Miljenko Smoje. Čtyři studenti ze Splitu, místo aby vysedávali ve starobylých zdech Karlovy univerzity, tráví svůj čas v pražských hospodách. Popíjejí

---

* Podrobnější informace o kinematografických dílech zmíněných v textu uvádím ve filmografii v závěru knihy.

pivo a snaží se získat přízeň číšnic hrou na kytaru a srdceryvnými dalmatskými melodiemi, zkrátka náramně se baví. To vše se jim skvěle daří až do chvíle, kdy pozornost hostů pivnice přeberou místní sportovci – fotbalisté z navzájem soupeřících týmů Sparta a Slavia. V tu ránu se v našich dlouholetých kandidátech inženýrství rodí furiantství, chorvatsky zvané *dišpet* a pro jejich rodné město tak charakteristické. Zvednou se tedy od půllitru řezaného piva, jdou si koupit *balun* a navzájem si přísahají, že zakrátko budou čutat s mičudou líp než Pražané.

Zakoupený míč je samozřejmě potřeba zapít, tentokrát vínem ve společnosti roztomilé prodavačky – a celý příběh končí politickým skandálem: jeden z Dalmatinců rozbije balonem na protest proti útlaku Slovanů portrét císaře Františka Josefa. Za trest si posedí nějaké dva týdny v base, což má na chlapcovo vzdělání spásný účinek, protože teprve ve vězení se konečně pustí do knih a hned po propuštění, deset let poté, co do Prahy přijel na studia, konečně získává vysněný diplom, s nímž se může vrátit domů k Jadranu a zahájit tam sportovní revoluci. V tom příběhu je všechno, co je nezbytné k vytvoření mýtu – jihoslovanská vzdorovitost, krásné ženy, spousta alkoholu a špetka politiky.

Je třeba přiznat, že skutečný průběh těch událostí se liší jen v detailech – Hajduk byl opravdu založen čtyřmi nadšenci, které inspirovala atmosféra předválečné Prahy, její životní styl spjatý s pivnicemi a kavárnami, jakož i nezkrotná energie rodící se středoevropské kopané. Přesně o sto deset let později jsem se tedy vypravila do legendární pražské pivnice U Fleků, abych si prohlédla místo, kde to všechno údajně začalo a kam dodnes putují zástupy Chorvatů. Jejich láska k Hajduku a oddanost milovanému týmu musejí být veliké, protože v současnosti je tento hostinec, založený

v patnáctém století, pouhou pastí na naivní turisty – pivo tu není nic moc a na české poměry je rozhodně až příliš drahé, číšníci jsou agilní hlavně v dopisování čárek, navíc je tu narváno a málo místa, takže při každém přípitku nechtěně ťuknu loktem do svého německy hovořícího souseda. Moje námaha je však odměněna: podaří se mi nalézt dřevěnou pamětní tabuli, která ve třech jazycích sděluje, že právě tady v dávném roce 1911 vznikl fotbalový klub Hajduk Split. Těžko říct, jestli to stálo za všechny mé peníze a kocovinu následujícího dne. Mám pocit, že podobně se mohli cítit před více než stoletím studenti ze Splitu, když se ráno probudili v rakousko-uherské káznici.

Nějaké ty dva týdny vězení nezní jako nijak zvlášť přehnaná cena za to, že člověk přejde do legend svého rodného města. Fotbal je pro jižní Slovany, a nejen pro ně, smrtelně vážná věc – dovede jak svrhnout, tak i konsolidovat státy nebo režimy. V meziválečném období, v éře Království Jugoslávie, kopaná odrážela tenze uvnitř mladého státu: na nejvyšší úrovni se spolu utkávaly manšafty ze Srbska a Chorvatska, zatímco mužstva z Černé Hory, Makedonie, Kosova nebo z takového Slovinska byla v soutěžích marginální. Poté co král Alexandr I. zavedl v roce 1929 diktaturu, působily dělnické fotbalové týmy zpravidla jako maskování pro tehdy ilegální aktivity komunistů. Pár let nato už řada sportovců vyrážela z trávníku rovnou k partyzánům.

V pozdějších desetiletích se socialistická kopaná mnohokrát stala nástrojem diplomacie: byla důkazem svrchovanosti jugoslávské verze socialismu ve srovnání s tou sovětskou (olympiáda ve Finsku roku 1952 přinesla nejprve remízu 5:5 a následně vítězství reprezentace Jugoslávie nad SSSR 3:1 za obří podpory pořadatelů ve prospěch Jugoslávie), pomáhala smiřovat Západ s Východem (ob-

rovský počet výjezdních zápasů na obou stranách železné opony) a také budovat Hnutí nezúčastněných zemí (fanoušci bělehradského klubu Crvena zvezda drželi na zápase v Káhiře transparent s nápisem „Ať žije svobodná a nezávislá Egyptská republika"). V multietnických klubech podporovaných státem se pracovalo na tom, aby byly do života uvedeny myšlenky bratrství a jednoty, třebaže v praxi to bylo poněkud komplikované a politický profil jednotlivých týmů byl zpravidla jednoznačný – záhřebské Dinamo bylo pokládáno za klub nacionalisticky chorvatský, bělehradská Crvena zvezda za srbský, zatímco Hajduk Split a Partizan Beograd byly orientovány zřetelně jugoslávsky.

Po Titově smrti týž fotbal, který pomáhal Jugoslávii vytvořit, přispěl k jejímu pádu. Právě na stadionech začal nacionalismus ukazovat své upíří zuby – brutální nacionalisticky motivované potyčky byly na denním pořádku dlouho předtím, než se strach a nevraživost vůči sousedům probudily i v jiných oblastech života. Nespočetné zástupy fanoušků přijaly nacionalismus jako nové náboženství a pak se vydaly na frontu, aby se z nich stala potrava pro děla v úplně jiné lize a rovině, občas připomínající zápasy MMA a jindy zas šachy. V oficiálních verzích zní samozřejmě vše mnohem uhlazeněji. Když v roce 1990 během nikdy nedohraného zápasu záhřebského Dinama Zagreb s bělehradskou Zvezdou vypukly na stadionu nepokoje a chorvatský fotbalista Zvonimir Boban kopnul policistu, někteří označovali jeho prohřešek jako „kopanec za nezávislost": srbským hooligans na druhé straně tehdy velel Željko Ražnatović, zvaný Arkan, kriminálník a pozdější velitel paramilitárních jednotek proslulých svou krutostí a obviněných z válečných zločinů v Bosně.

Hajduk Split ovšem není pouze jeden z řady fotbalových klubů s dnes už poněkud pohaslou slávou, jehož dějiny ukazují těsné sepětí sportu a politiky. Sportovní ignoranty, k nimž se řadím i já, nejvíce fascinuje láska a bezmála fanatická oddanost fanoušků Hajduku. Každý, kdo někdy navštívil Dalmácii, si dozajista všiml, jak na všech možných plochách sympatizanti bez špetky studu vyznávají svému klubu vroucí city slovy, která by nejspíš jen stěží vypustili z úst, pokud by šlo o druhého člověka: „Léta plynou, láska zůstává" – „Je pouze jedna pravá láska" – „Kdybych měl dva životy, oba dva bych dal tobě" – a takhle to pokračuje až donekonečna, jak je chorvatské pobřeží široké a dlouhé (až na Šibenik, Šibeničtí jsou totiž zrádci všeho, co je svaté, a Hajduku nefandí). Fotbalisté ze Splitu však nejsou uctíváni jen u moře – celkově jim fandí víceméně tři čtvrtiny dalmatského obyvatelstva a jedna čtvrtina všech Chorvatů,* aniž by je odrazovala skutečnost, že jejich tým většinou utrpí zdrcující porážku a chorvatský mistrovský titul naposledy vybojoval v roce 2005. Proslýchá se, že čím hůře se Hajduku daří na hřišti, tím víc je milován. Torcida, nejstarší fanouškovská skupina Evropy, ve své hymně *Zbog jedne ljubavi* (Pro jednu lásku) pěje: „Miluji tě, Hajduku, odnepaměti, když vítězíš i když ti to nejde, vždycky zůstanu s tebou. […] Říkají, že jsem šílený, že nesmyslně marním život, hlasivky a nervy, tolik bezesných nocí, ale já nemůžu jinak. Mé sny, veškeré touhy jsou spojené s tebou." Zápal členů této fanouškovské skupiny dobře vystihuje

* Podle průzkumu veřejného mínění GFK. Zajímavé je, že klub si vydobyl značnou oblibu i mezi jinými národy v socialistické Jugoslávii a dodnes má mnoho věrných podporovatelů třeba mezi kosovskými Albánci – zmínka o tomto klubu vám v Prištině může zachránit kůži, pokud nacionalisticky orientovaným albánským fanouškům naše srbochorvatština náhle bude znít spíš jako srbština než jako chorvatština.

ve Splitu rozšířené rčení: „Jiným klubům se fandí, pro Hajduk se žije." Bílým je věnováno více než padesát písní, divadelní představení, a dokonce opereta s názvem *Kraljica lopte* (Královna míče). V prvním pololetí roku 2022 platilo roční členský příspěvek pětasedmdesát tisíc fanoušků.

Nechť vás tedy nezmatou zříceniny Diokleciánova paláce, nejdůležitější budova ve Splitu je totiž Poljud – stadion klubu Hajduk, občas dokonce označovaný jako „kráska", přestože zub času už viditelně nahlodal jeho elegantní a druhdy supermoderní tvář. Ústřední myšlenka architekta ovšem neztratila na svém účinku – stadion nepůsobí jako přívažek ke svému okolí, nýbrž jako jeho doplnění, svou betonovou mohutností spojuje okolní výšiny s mořem a také Středomoří s modernismem. Předtím, do roku 1979, hrával Hajduk na „Starém placu", jak se místu přezdívalo v místní mluvě. Hned naproti tehdy sídlila porodnice, říkávalo se tudíž, že první věc, kterou spatří každý nový občánek Splitu, je právě hřiště Hajduku.

Městem mě provází sportovní novinář Juraj Vrdoljak – vášnivý fanda Hajduku a rodilý obyvatel Splitu, ačkoliv jeho rodinná historie je trochu složitější a velice pestrá: jeho babička byla sefardská židovka sarajevského původu, za druhé světové války na poslední chvíli uprchla z vlaku, který ji měl odvézt do největšího fašistického tábora smrti v Chorvatsku – Jasenovce. Nějaký čas se skrývala u příbuzných v Záhřebu a pak se rozhodla přidat se k partyzánům. U nich se seznámila se svým budoucím manželem – synem železničáře, který se po válce stal lesnickým inženýrem a v rámci spolupráce Jugoslávie a nezúčastněných zemí zalesňoval v šedesátých letech Alžírsko. Také prarodiče z matčiny strany se poznali v odbojovém hnutí – dědeček pocházel ze selských poměrů, ale

po válce se stal kontradmirálem jugoslávského námořnictva, babička pocházela ze smíšené italsko-chorvatské dělnické rodiny, která bydlela v Terstu poblíž loděnic. Oba prarodičovské manželské páry se usadily ve Splitu. Tam také v půli padesátých let přišli na svět Vrdoljakovi rodiče.

„Fandit Hajduku je ve Splitu jediná smysluplná volba," říká mi Juraj a pokrčí rameny. „Fanouškovská kultura se v určitém okamžiku stala jedinou existující subkulturou ve městě, třebaže je to zároveň fenomén silně mainstreamový. Samozřejmě se tu najde i nějaký ten pankáč nebo metalák, ale měřítkem je to naprosto nesrovnatelné. Skoro každý zdejší klučina si projde dřív nebo později fází, kdy je blázen do fotbalu. Jiná větší města mají zpravidla dva kluby, co spolu soupeří, u nás má monopol Hajduk."

Nejdříve míříme na Poljud. Prohlížíme si slavnou severní tribunu, ekvivalent polského kotle: odsud létají světlice, rozléhá se tu nadšený křik, rozkládají se tu největší vlajky a transparenty. V obchůdku s upomínkovými předměty pro fanoušky je nejlevnějším zbožím falešné lego, z něhož si můžete sestavit čtvercové logo klubu, přestože Juraj mi rádoby žertem naznačuje, že píšu-li o Hajduku, měla bych tu minimálně zaplatit členský příspěvek. U podchodu vedoucího na stadion se pyšní rozměrná malba na zdi s logem družebního polského klubu Górnik Zabrze. O několik stovek metrů dál stojí františkánský klášter a nevelký renesanční kostel. Fanoušci Hajduku v něm s oblibou uzavírají sňatky, pochopitelně v klubových barvách. Žádost o ruku většinou proběhne při návštěvě zápasu.

Stadion je pojmenovaný podle čtvrti, v níž se nachází. Ta své jméno pro změnu získala z latinského *paludium* – tedy bažina. Než Jugoslávie vsadila na intenzivní modernizaci a urbanizaci, tvořila

tuto část města podmáčená luka plná bahna a kalužin – a mezi místními se říkalo, že se vyplatí tady sázet, ale stavět by se tu nemělo. Komunisty však lidová moudra nezajímala, takže v mokřinách Poljudu postavili moderní sídliště, možná trochu méně proslulé než Split 3, ale srovnatelně kapacitní. Pak nastěhovali do socialistických paneláků dělníky ze zdejších továren a civilní zaměstnance jugoslávské armády.

Na architekturu Splitu, v němž vedle antického jádra města převažuje poválečná moderna z dob socialismu, měl obrovský vliv právě sport. Toto druhé největší chorvatské město za mnohé, pokud jde o jeho podobu, vděčí Středomořským hrám, které se zde konaly v roce 1979. Ve své době to byl široce sledovaný sportovní podnik, srovnatelný s olympijskými hrami, jehož se účastnily státy ležící kolem Středozemního moře. Právě při této příležitosti vznikl Poljud, jenž byl dílem Borise Magaše. Měl připomínat velikou mušli a ve své době platil za jeden z nejmodernějších stadionů v Evropě. Spolu s ním vyrostlo několik dalších sportovních objektů, všechny v souladu s dobovými trendy – měkké oblé linie a závěsné prvky symbolizující triumf člověka nad gravitací. Patří mezi ně především multifunkční sportovní centrum Gripe, tenisové kurty nebo městské středisko střeleckých sportů. Pro většinu obyvatel města měla mnohem větší význam tehdy realizovaná modernizace infrastruktury – byl proražen tunel pod návrším Marjan, které se tyčí nad městem, byla vystavěna letištní budova, jakož i televizní a rozhlasový vysílač. Vyrostl též obchodní dům Koteks, dost možná jediné spojení socialismu a komerce v Jugoslávii, který na mě i po více než čtyřiceti letech působí nebývalým dojmem – a přitom moc nechybělo a ve zběsilých devadesátkách ho málem kvůli jeho atraktivní poloze zbořili.

*

Pro pochopení mimořádné popularity klubu, označovaného jako „dítě vzdoru a lidu", je nutné ponořit se do jeho více než stoletých dějin. Nebylo nic divného, že se začátkem dvacátého století žáci ze Splitu vydávali na studia do Čech – všechny dnešní chorvatské regiony totiž tehdy ovládali Habsburkové. Střední Chorvatsko a Slavonie byly od dvanáctého století propojeny personální unií s Uherskem, díky napoleonským válkám pak Rakousko získalo rovněž Istrii a Dalmácii.

Když si naši pražští studenti přivezli do Splitu *balun* a pravidla nové hry, vyvstal problém, jak se bude jejich klub jmenovat. Vyřešil to nakonec jejich někdejší gymnaziální profesor, když k němu domů vtrhli s prosbou o radu jako hajduci – legendární zbojníci, kteří znepříjemňovali život osmanským Turkům. Rakousko-uherští úředníci, kteří sídlili v Zadaru, sice trochu ohrnovali nos, když měli zaregistrovat nový fotbalový klub, avšak stačilo jim vysvětlit, že kopaná je vynikající trénink pro budoucí vojáky – díky ní zvládnou déle běhat v plné polní. Znakem klubu se stala šachovnice a v jeho jméně figuroval už od samého začátku přívlastek „chorvatský" – v dohasínající monarchii byl Hajduk reprezentantem *puntarské* orientace, hlásil se tedy ke stoupencům připojení Dalmácie k územím pokládaným za historicky chorvatská. V tomto ohledu měl velký symbolický význam první odehraný zápas. Hajduk tenkrát porazil Calcio Spalato – klub splitských Italů – rozdílem 9:0.

Po první světové válce a rozpadu Rakouska-Uherska se Chorvatsko stalo součástí společného státu jižních Slovanů nesoucího jméno Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Národnostně

mimořádně pestrý stát se potýkal s mnoha sociálními a ekonomickými potížemi. Byť byli Chorvati do značné míry iniciátory jihoslovanského sjednocení, ve společném království se brzy začali cítit utiskováni a marginalizováni ze strany Srbů. Vrchol konfliktů nastal v roce 1928, kdy poslanec srbské Národní radikální strany postřelil během zasedání parlamentu jednoho z nejvýznamnějších chorvatských politiků té doby – předáka Chorvatské selské strany Stjepana Radiće, což v Chorvatsku vyvolalo vlnu protestů. Krátce poté král Alexandr I. (Aleksandar) ze srbské dynastie Karađorđevićů, který již dříve vykazoval autoritářské sklony, změnil jméno státu na Království Jugoslávie, rozpustil parlament (tzv. skupštinu) a zavedl diktaturu, která se udržela až do jeho smrti – panovník byl zastřelen v roce 1934.

V politicky napjatém meziválečném období se mimoto zrodili odvěcí protivníci Hajduku – Záhřeb a Bělehrad. Intenzita jejich vzájemného soupeření a míra nevraživosti se od této chvíle přesouvají z východu na západ v závislosti na aktuálních dějinných a politických peripetiích. Slovinci v té době pohlíželi na pobíhání za nafouklým prasečím měchýřem s lehkým pohrdáním (ač někdy i závistivě) a zdůrazňovali mravní ušlechtilost gymnastických cviků a nefalšovaně slovanské sportovní organizace Sokol.

Ačkoli bylo působení komunistické strany zakázáno ústavou z roku 1921, v podzemí si získávala stále víc a víc stoupenců. Nikoli sice Hajduk, nýbrž jiné – dělnické – fotbalové kluby, mimo jiné Radnički ze Splitu, posloužily jako „komunistická univerzita“ a krycí organizace, díky nimž byli přepravováni dobrovolníci do španělské občanské války. Ani Hajduk nebyl imunní vůči dobové atmosféře a řada jeho hráčů i funkcionářů byla ve straně. V případě tohoto klubu však měla skutečná politika teprve začít.

Po krátké dubnové válce roku 1941 si státy Osy mezi sebe rozdělily vnitřními nepokoji oslabenou Jugoslávii. Na území dnešního Chorvatska a Bosny byl ustaven loutkový Nezávislý stát Chorvatsko (v některých pramenech též Nezávislý chorvatský stát; NDH), podřízený Hitlerovi a italským fašistům. Vládli mu ustašovci – členové nacionalistické, fašistické a ultrakonzervativní organizace Chorvatské revoluční hnutí. Před válkou si nevydobyli širokou společenskou podporu, byli pokládáni za teroristické hnutí, avšak nyní se jim díky Mussoliniho podpoře povedlo sestavit v Záhřebu vládu, zavést na území parastátu, jejž kontrolovali, fašistický teror a zahájit vraždění obyvatelstva srbského původu, Židů, Romů i svých politických odpůrců.

Split byl okupován Italy. Tehdy padlo první historické „ne!" Hajduku, jen o trochu méně slavné než to, které Tito řekl Stalinovi. Klub dostal nabídku, kterou nebylo rozumné odmítnout – měl se přejmenovat na AC Spalato, přestoupit do Serie A a svou přítomností v italské extralize podávat svědectví o osvobození města. Výměnou za to byl fotbalistům přislíben nový stadion, adekvátní finanční ohodnocení a podpora při organizaci zahraničních zápasů (měli na ně cestovat letecky!). Hajduk však spolupráci s fašistickou mocí odmítl a rozhodl, že se rozpustí – funkcionáři klubu na poslední chvíli schovali poháry v nedaleké kavárně, kterou provozoval jeden bývalý hráč. Italové ve městě stejně založili svůj klub, ale už bez odbojných hráčů Hajduku, byť někteří z nich byli nátlakem přinuceni ke spolupráci – Frane Matošić, pozdější král střelců jugoslávské ligy, pod pohrůžkou deportace celé rodiny do lágru rozšířil řady Bologni Calcio. Jakmile se však naskytla příležitost, uprchl do lesů a přidal se k partyzánům.

Po kapitulaci Itálie se město stalo součástí Nezávislého státu Chorvatsko. Tentokrát už byli fašisti tuzemštější. A také oni měli zálusk na populární splitský klub. Přestože mnoho někdejších soupeřů začalo hrát ligu NDH, vedení Hajduku i tentokrát odmítlo podílet se na něčem takovém. Právě tento válečný vzdor vytvořil zcela novou image někdejší „pevnosti buržoazie". Krátce poté se tým proslavil jako nejdůležitější partyzánská sestava, což je podle Richarda Millse „jednou z největších ironií osudu jugoslávského sportu".[7] Předválečné sportovní útočiště splitských komunistů – tedy klub Radnički – byl ovšem v rozkladu: řada hráčů přišla o život na bitevních polích nebo v lágrech. Navíc k tomu, aby se ostatním národům světa mohla patřičně hlásat zvěst o revoluci, bylo potřeba hrát na přijatelné úrovni, což Hajduk bezpochyby splňoval.

Po pádu Itálie obsadily Titovy jednotky strategicky položený ostrov Vis a tam – necelých padesát kilometrů od chorvatského pobřeží – si vytvořily svou hlavní základnu. Právě na tomto ostrově se z fotbalových hvězd, jimž se podařilo přežít válku a připojit se k partyzánům, začala líhnout nová sestava Hajduku a vedení komunistické strany brzy zjistilo, že to pobíhání a kopání by se jednou mohlo hodit. Začaly se organizovat útěky a přesuny fotbalistů uvězněných na území chorvatského parastátu kolaborujícího s nacisty na ostrov Vis. Zakrátko už se hrály první zápasy – na jaře roku 1944 Chorvati několikrát porazili tým sestavený z britských vojáků, kteří na ostrově působili. S pomocí ilegálně distribuovaných periodik a letáků se do Splitu a dalších částí Chorvatska šířila propagandisticky podstatná zpráva – sport se obrozuje, milovaný tým mění šachovnici za rudou hvězdu – od této chvíle se boj o svobodné Chorvatsko stává zároveň bojem za novou Jugoslávii, v níž budou napraveny chyby té předchozí: ná-

rody si budou rovny, lid už nebude trpět útlakem a všichni společně vykročí k lepší, socialistické budoucnosti.

První válečné turné Hajduku proběhlo v Itálii. Dalmatinci hráli především proti britským mužstvům a stále vítězili. Vyvrcholením výjezdu byl zápas odehraný v září čtyřiačtyřicátého roku na impozantním stadionu v Bari, vybudovaném fašisty. Utkání sledovalo přibližně čtyřicet tisíc vojáků, mezi nimi též polští důstojníci. Hajduk tentokrát narazil na důstojného soupeře – mezi profesionálními fotbalisty reprezentujícími britské ozbrojené síly hrál mimo jiné Stan Cullis, jehož slibnou kariéru ve Wolverhampton Wanderers přerušila právě válka. Chorvatům neprospěla ani malárie, kterou se nakazili pár dní před zápasem, když nocovali pod širým nebem, a nakonec prohráli 7:2 (ještě týž rok zvítězili v odvetném utkání 1:0 a neskóroval tehdy nikdo jiný než Frane Matošić, uprchlík z Bologni Calcio).

Výsledek však v jistém smyslu nebyl podstatný, jak prohlásil klubový hráč a funkcionář Šime Poduje, který dvaadvacet let nato zemřel na infarkt, když sledoval záznam zápasu Dinama se Zenicí: „Zvítězili jsme, ještě než to začalo." Důležitější než góly byla tentokrát vlajka s pěticípou hvězdou, povlávající na stadionu, a tóny písně *Hej, Slované*, jež se nad ním vznášela a byla hymnou doposud neexistujícího státu. Před koncem války odcestovali fotbalisté ještě na středomořské turné – všude se dočkali nadšeného přijetí, ale ze symbolického hlediska se jako nejdůležitější událost tohoto výjezdu ukázal zápas v egyptském uprchlickém táboře El Shatt, kde se utkali se svými krajany – Chorvaty evakuovanými z Dalmácie.

A poté Hajduk řekl své třetí „ne", tentokrát o trochu diplomatičtěji, avšak neméně rezolutně jako v předchozích dvou případech.

Josip Broz byl okouzlen propagandistickým účinkem, jehož klub dosáhl za druhé světové války. Po jejím skončení a vzniku druhé, teď pro změnu socialistické Jugoslávie zatoužil tento vůdce po tom, aby se klub přesunul do Bělehradu a pokračoval ve svém působení jako armádní reprezentace. Dalmatinci však vůdci vysvětlili, že vzdálit se z pobřeží by zničilo jejich reputaci a své spoluobčany by tím připravili o životní radost. Přislíbili, že budou šířit bratrství a jednotu ve svém regionu, a pak se vrátili, aby dál čutali na Starém placu, za války zničeném Němci. Tito si musel nechat zajít chuť a v Bělehradu byl nakonec založen klub FK Partizan, jehož předsedou se na přelomu padesátých a šedesátých let stal sám Franjo Tuđman. *Dišpet* je zkrátka *dišpet*, s tím se nedá nic dělat.

O pouhých pět let později došlo v životě Splitu a Hajduku k další revoluci. Fanoušci se inspirovali tím, čeho byli svědky na mistrovství světa v Brazílii na stadionu Maracanã, a rozhodli se založit si vlastní organizaci, jejíž jméno si vypůjčili od jihoamerických ultras. Příležitost se naskytla skvělá, zrovna se totiž blížil zápas s bělehradským klubem Crvena zvezda, během něhož se mělo rozhodnout o vítězi jugoslávské ligy. Slavnostní atmosféra se však Splitu vymkla z rukou a komunistická strana, vyděšená tím „nacionalistickým spektáklem“ plným řevu a dýmu, během něhož se četl nekrolog Zvezdy, další činnost Torcidy zakázala. Tato organizace tak byla po jediném zápase formálně zrušena na dalších třicet let. Pod tímto jménem se oživila až v osmdesátých letech, kdy se situace v celé Jugoslávii i na stadionech diametrálně proměnila.

S britským novinářem polského původu Jamesem Montaguem jsem se seznámila v Záhřebu, zrovna když tam bílí hráli „věčné derby“ s Dinamem na stadionu Maksimir. Po zápase jsem se připojila ke skupině složené z tohoto Brita a chorvatských příznivců

Hajduku, kteří v jednom záhřebském parku vydatně podlévali pivem diskusi o nacionalismu, fanoušcích a současném fotbale. V jistém okamžiku dokonce došlo na zpívání několika nejpopulárnějších fanouškovských popěvků. Navzdory vnější formě to však byla vcelku věcná beseda vedená s ohledem na přítomnost Brita v angličtině – Montague si evidentně vydobyl úctu místních. V knize o hnutích ultras, nazvané *1312*,[8] popsal své zážitky z pětadvaceti zemí – v Indonésii před hooligans prchal po dálnici, v uruguayském Montevideu byl svědkem toho, jak se rowdies před zápasem vyzbrojují a šňupají kokain, v Turecku sledoval, jak se fanoušci doposud znepřátelených klubů, kteří se vymezují proti Erdoğanově politice, snaží spojit síly. Ptám se jej, proč si ze všech těch příběhů vybral na úvod, který je zároveň jakýmsi rámcem všeho, co v knížce líčí, zrovna vyprávění o Hajduku a jeho ultras – tedy Torcidě.

„Mnoha lidem se zdá, že fanouškovská kultura se zrodila v Itálii ve druhé polovině šedesátých let," vysvětluje mi Montague. „A skutečně – za mnohé vděčí tamní estetice, kultuře ‚contrada', Milánu, úzkým italským uličkám, ale také takzvaným olověným létům. Nicméně hnutí ultras se poprvé objevilo na druhém konci světa – v Jižní Americe. Z Uruguaye se dostalo do Brazílie a pak zázrakem přeskočilo přes oceán a na evropské půdě se poprvé usídlilo v malém chorvatském Splitu. Přivezli jej tam fotbalisté a námořníci fascinovaní tím, co spatřili na mistrovství světa v roce 1950 – je to tedy v určitém smyslu příběh nejen o fanoušcích, ale také o globalizaci, šíření myšlenek před érou internetu a sociálních sítí. Jen těžko lze hovořit o hnutí ultras, aniž by při tom byly zmíněny jeho počátky – tedy Split. Nicméně fakt, že to byl právě Hajduk, kdo měl jako první svou Torcidu, není tak docela náhoda. Tento

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Fjaka*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.